

“OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA MOTIVATSIYANING TUTGAN O'RNI”

Mansurova Nilufar Muxtimovna

Xalqaro Nordik Univresiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya:

Maqolada turli davrda ijod qilgan allomalarning yoshlarni bilim olishiga ta'sir ko'rsatuvchi motivatsion jarayonlar nazariyasi aks ettirilgan. Kalit so'zlar: motiv, motivatsiya, motivatsion jarayon, pedagogik nazariya, pedagogik ta'limot. KIRISH Bugungi kunda yoshlarni yuksak ma'naviyatli, ijtimoiy-siyosiy hayotda doimo o'z mustaqil fikriga ega shaxs sifatida shakllantirish eng dolzarb, yurtimizning bugungi va ertangi hayotini belgilab beruvchi muhim masala hisoblanadi. Bola shaxsini shakllantirish keng qamrovli tushuncha hisoblanib, unda bevosita ta'lim va tarbiya masalalari ham o'rin olgan. “Ta'lim to'g'risida”gi qonun ta'limda olib borilayotgan ishlarning bosh mezoni asosida takomillashtirilgan, zamon talablariga javob bera oladigan dasturlar, o'quv darsliklari yaratilmoqda. Ta'lim muassasalari qayta rekonstruksiya qilinib, zamonaviy andozalar darajasiga tenglashtirilmoqda. Ana shu asosda ta'lim jarayoni ham bevosita shakllantirilib uning samaradorligini oshirishga ahamiyat berilmoqda. Barchamizga ma'lumki, ta'limda olib borilayotgan ishlarning samarasi bir qancha omillarga: darslarni to'g'ri tashkil eta olish, dars jarayonida axborot-kommunikatsiya va pedagogik texnologiyalaridan to'g'ri va unumli foydalana olishga bog'liq. Ta'lim tizimini takomillashtirish, uning sifat darajasi va samaradorligini oshirish bir qator omillar bilan chambarchas bog'liq. Dars jarayonini to'g'ri tashkil etish, o'quvchilarni bilim olishga bo'lgan qiziqishning uyg'onishiga turtki berish zamonaviy pedagoglardan psixologik bilimni talab etadi. Motivlar-didaktik jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. Harakatlantiruvchi motivlarni o'rganish, to'g'ri qo'llash va uni to'g'ri yo'naltira olish pedagogik faoliyat mazmunining asosiy mohiyatini belgilaydi. Ilmiy adabiyotlarda motivga turli ta'riflar keltirilgan bo'lib, ular quyidagicha: F. Gertsberg nazariyasiga ko'ra, Motiv - bu muayyan ehtiyojni qondirish bilan bog'liq faoliyat uchun motivatsiya Insonni harakatga undaydigan ichki sabablar deyiladi. Motivatsiya – 1) insonni o'qishga yoki muayyan harakatlarni bajarishga undovchi turli sabablar yig'indisi; 2) ma'lum ehtiyojlarini qondirish bilan bog'liq faoliyatga moyilligi. Salbiy motiv – bu majburlab o'qitish, lekin bunda o'quvchining o'qishga nisbatan qarshiligi hamma harakatlarimizni yo'qqa chiqaradi. Motiv (lot. moteo – harakatlantiraman, fransuz. motiv – undovchi sabab) shaxsni aqliy harakatga va

xulq-atvorni amalga oshirishga undovchi, muayyan ehtiyojlarini qondirish bilan uzviy bog'liq mayl yoki sababiyat. O'quvchilarni faoliyatga undovchi asosiy sabab uning bilim olishga bo'lgan ehtiyojlaridir. Binobarin, xatti- harakatga va faoliyatga undovchi o'quvchining anglashilgan xususiyati hisoblanuvchi, ehtiyojni aks ettirishning yuksak shakli sifatida paydo bo'luvchi ichkiturtki motiv xatti-harakat va faoliyat motivlarning majmuasi motivatsiya deyiladi.. Pedagoglar tomonidan to'g'ri amalga oshirilgan motivlar o'quvchining faolligini, uning faoliyatini boshqarib turuvchi, tartibga soluvchi muhim omil sifatidaqadimdan olimlarimizni qiziqtirib kelgan. Buyuk mutafakkirlarimizning asarlaridaham inson va uning ruhiyati, kechinmalari, maqsadli faoliyatlari yuzasidan qarashlaribayon etilgan. Abu Ali ibn Sino bola shaxsini kamolotga erishishning birinchi mezoni sanalgan ma'rifatni egallashga da'vat etadi. Chunki ilm-fan insonga xizmat qiladi, tabiat qonunlarini ochib avlodlarga yetkazishi kerak. Bu maqsadga yetish uchun bola qiyinchiliklardan qo'rqmasligi zarur, deydi. Abu Nasr Muhammad ibn Muhammad ibn Uslug' Tarxon Farobiy (879-950) bolalarning fe'l-atvoriga qarab ta'lim- tarbiya jarayonida "qattiq" yoki "yumshoq" usullaridan foydalanib ularga motivatsiyanito'g'ri yo'naltirish kerak deb hisoblagan: 1. Tarbiyalanuvchilar o'qish-o'rganishga moyil bo'lsa, ta'lim – tarbiya jarayonida yumshoq usul qo'llaniladi. 2. Tarbiyalanuvchilar o'zboshimcha, itoatsiz bo'lsa, qattiq usul qo'llanilishi lozim. Ya'ni u avvalgi usulga ilhomlantiruvchi, ikkinchi usulni esa majbur etish usuli deb biladi. Abu Rayxon Beruniy (973-1048) o'z asarlarida ta'limning ko'rgazmaliligi, izchil, maqsadga muvofiq bo'lishi kerakligini, shaxsning barkamolligi, kishilar o'rtasidagi ijobiy axloqiy munosabatlar va oliyanoblik kabi yuksak fazilatlarining mohiyatini asoslab bergan. Bu tamoyillar albatta o'quvchida o'qishga bo'lgan ijobiy motivlarni shakllantiradi, ya'ni unda o'qishga nisbatan motiv yuzaga keladi. Uning fikriga ko'ra, bilim olish uchun o'quvchilarda avvalo intilish va qiziqishbo'lishi kerak. Darhaqiqat, nimanidir o'rganish, tadqiq qilish uchun insonda intilish, harakat va qiziqish bo'lmasa, u hechnarsaga erisha olmaydi. O'quv faoliyati motivlari deganda o'quv faolligi namoyon bo'lishiga sabab bo'luvchi barcha omillar: ehtiyojlar, maqsadlar, ustanovkalar, burch hissi, qiziqishlar va boshqalar tushuniladi. G.Rozenfeld o'qish motivatsiyasining quyidagi omillarini ajratgan. 1. Ta'lim olish uchun o'qish, faoliyatdan qoniqmaslik yoki o'rganilayotgan fanga qiziqmaslik. 2. Ma'lum qiziqishlarsiz o'qish. 3. Ijtimoiy identifikatsiya uchun o'qish. 4. Muvaffaqiyatga erishish yoki muvaffaqiyatsizlikdan qochish uchun o'qish. 5. Majburlab yoki qo'rqqanidan o'qish. 6. Umum qabul qilingan me'yorlarga yoki

axloqiy majburiyatlarga asoslangan o'qish. 7. Hayotda maqsadga erishish uchun ta'limolish. 8. Ijtimoiy maqsadlarga, talablarga va qadriyatlarga asoslangan ta'lim.

XULOSA VA MUNOZARA

T.D.Dubovitskayaning "O'quv motivatsi- yasining yo'nalganligini tashxis qilish" metodikasi o'quvchilar, talabalarning o'quv motivatsiyasini o'rganishga qaratilgan. Metodikada ikkita shkala mavjud. Ular ichki motivatsiya va tashqi motivatsiya. Metodika 20ta savoldan iborat bo'lib, qaysi fanlarni aniqlash, fanlarning nechtaligini belgilash tekshiruvchiga bog'liq holda o'zgarishi mumkin. U orqali biz o'quvchilarning olayotgan fanlariga nisbatan ichki yoki tashqi motivatsiya yuqori ekanligini aniqlashimiz mumkin. Ichki motivatsiya ustun bo'lgan shaxslarda, asosan, ichki turtkilar, ehtiyojlar, ustanovkalarining mavjudligi kuzatiladi. Bunday shaxslarda o'tilayotgan fanlarga nisbatan qiziqish oldindan bo'lishi yoki shu fanni o'rganish jarayonida ham paydo bo'lishi mumkin. Agar tashqi motivatsiya ustun bo'lsa, talabada bu fanni o'rganishga ko'proq tashqi omillar sabab bo'lganligi kuzatiladi. Biz kurs ishimizda o'quvchi, talabalarda yetakchi hisoblanmish o'qish faoliyati motivlarini o'rganishga harakat qildik.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichgako'taramiz". Toshkent."O'zbekiston".2017.b-46.
2. Muborak G'aniyeva. "Ta'lim asoslari" O'quv qo'llanma. Toshkent-2021
3. www.ziyonet.uz

